

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ
И ОБРАЗОВАЊЕ

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Др Драгомир Пантић

Др Слободанка Гашић-Павишић

Објављивање ове књиге

омогућили су финансијским средствима

Министарство за науку, технологију и развој

Институт за педагошка истраживања

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.01:316 (082)

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ/приредиле
Јасмина Шефер, Славица Максић, Снежана Јоксимовић.
Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
(Београд: »Чигоја штампа«). – 239 стр.; 21см.

Тираж 400. – Стр. 7–8: Предговор/приређивачи.
Библиографија уз већину радова. – Summaries.

ISBN 86-7447-046-7

1. Шефер, Јасмина

- а) Образовање – Социолошки аспект – Зборници
- б) Образовање – Психолошки аспект – Зборници
- в) Наставници – Ученици – Зборници

COBISS.SR-ID 107213068

УЧЕНИЦИ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА У НОВОЈ ШКОЛИ ПО МЕРИ ДЕТЕТА

Када говоримо о школи по мери детета, онда у великој мери мислимо на уважавање индивидуалних разлика међу ученицима, а питање индивидуалних разлика добија посебну димензију када је реч о ученицима са развојним сметњама. Данас у развијеним европским земљама, али и код нас, убрзано сазрева друштвена свест о посебним потребама, правима и путевима квалитетног образовања ове деце (UNESCO, 1994). Последње две деценије у свету се развио покрет инклузивног образовања (Savolainen, Kokkala & Alasuutari, 2000), односно образовања са укључивањем деце са развојним сметњама у редован образовни систем и постепено напуштање њихове сегрегације и издвајања у специјалне школе. Инклузивни вид образовања води рачуна о индивидуалним и посебним потребама ученика са развојним тешкоћама настојећи на изградњи школе по мери детета а не детета по мери школе. Укључивање у ове нове образовне трендове постаје битно мерило демократизације и хуманизације нашег друштва.

Проблем

У Србији се данас поставља питање: како изградити образовни систем који ће уважавати индивидуалне разлике и посебне потребе ученика са развојним сметњама а истовремено омогућити што је више могуће њихову инклузију у складу са нашим условима и могућностима. Овај комплексан задатак води нас разматрању карактеристика које би требало да садржи нови, савремени образовни систем који одговара на посебне потребе и индивидуалне разлике које су велике код ученика са развојним сметњама. Индивидуалне разлике су у великој мери условљене врстом развојне сметње која може стварати комуникациону баријеру као што је то случај код ученика са оштећеним видом, слухом и говорно-језичким поремећајима, затим интелектуалну баријеру, емоционалну или социјалну баријеру код ученика са различитим развојним тешкоћама. Реформисани васпитно-образовни систем требало би да се прилагоди оваквим индивидуалним потребама и могућностима, стварајући индивидуалне курикулуме подешене према могућностима сваког ученика и са програмом превазилажења образовних баријера које потичу од његових развојних тешкоћа. У складу са овим захтевима, реформисани васпитно-образовни систем требало би да поседује следеће карактеристике:

- образовни систем мора бити врло флексибилан,
- мора понудити много опција прилагођених диверсификованим потребама ученика са развојним сметњама,
- систем који као исходе неће имати само стицање знања него и развој способности и вештина потребних за свакодневни живот као што су, на пример, вештина ненасилне комуникације, изградња позитивне слике о себи и самопоштовања код ученика, изградња независности и самосталности колико год је то могуће, његова укупна социјализација и слично,
- систем се мора градити на образовним потенцијалима које дете са развојним тешкоћама има а не полазити од онога што дете нема или је слабије развијено,
- систем у коме ће се поштовати достојанство и различитост ученика са развојним тешкоћама,
- систем у коме неће бити предрасуда и негативних ставова према овим ученицима већ ће се према њима развијати однос толеранције и позитивног прихватања.

Предлог

Предлажемо модел (Радоман, 2002) који сматрамо примереним нашим условима и постојећим ресурсима у овој области, а који би требало да омогући задовољавање низа наведених захтева. Ресурси којима располажемо, а који се могу искористити и модификовати за потребе новог реформисаног образовног система, јесу: (1) високообразовани кадрови обучени за рад са децом која имају физичку, сензорну, менталну или социјалну ометеност у развоју (дефектолози), (2) систем специјалних школа, (3) психолошко-педагошке стручне службе у школама и (4) комисије за разврставање ученика ометених у развоју. На нивоу ових ресурса треба извршити промене и кроз реформу прилагодити их новој пракси и новом моделу образовања као и социјалном моделу ометености и развојних тешкоћа. Социјални модел као и биопсихосоцијални модел не третира их као индивидуални проблем појединца и његовог неадекватног функционисања него, истовремено, и као проблем неадекватног и неподесеног друштвеног окружења и третмана. Овај социјални модел, насупрот медицинском моделу који је у основи садашњег система образовања и третмана особа са развојним тешкоћама, истиче потребу активне партиципације ових особа у свим сферама друштвеног

живота, уклањање физичких и менталних баријера у друштву и везан је за остваривање њихових људских права.

Предложени модел реформисаног образовања има своју вертикалну (линеарну) димензију и хоризонталну (разгранату) димензију. Вертикална димензија омогућава вертикалну проходност кроз систем, а она је организована у складу с узрастом, сазревањем и развојем детета и подразумева да систем континуирано повезује нивое од предшколског образовања, на који се тесно надовезује основношколско, затим средњошколско, више, високо и на врху образовање одраслих особа. Хоризонтална проходност засновања је на принципу разгрананања и диверсификације како би се што више уважиле посебне потребе, различитости и специфичности појединих ученика којима би се пронашло адекватно место које даје најбоље образовне ефекте за њих. Хоризонтална проходност омогућава три генералне опције и унутар њих многе модалитете и варијетете. Опције су: инклузивно образовање, делимично инклузивно образовање и специјално образовање.

Инклузивно образовање. Подразумева потпуно укључивање ученика са посебним потребама у одељење са осталим ученицима уз могућност да му се пружи додатна подршка у различитим видовима:

- посебном подршком ученику од стране наставника док ради са читавим одељењем,
- увођењем асистента у наставу који на часу, паралелно уз наставника, помаже ученицима са развојним сметњама,
- повременим издвајањем ученика с развојним сметњама у мале групе са којима ради специјално обучени наставник,

- повременим индивидуалним радом са учеником који има развојне сметње, а који је осмишљен од стране стручног тима школе у који је укључен и дефектолог,

- другим облицима помоћи и додатне подршке.

Делимично инклузивно образовање. Ова опција има две основне варијанте:

- посебна одељења при редовним школама која не би била сведена само на пуку физичку егзистенцију паралелно уз редовна одељења, већ би се организационо обезбедило заједничко учествовање у настави са осталим ученицима из појединих предмета (посебно су за то погодни предмети: физичко, ликовно и музичко васпитање); такође би се обезбедило заједничко учествовање у ваннаставним школским активностима (секције, кружоци, радионице); индивидуалним ученицима из ових одељења који су успешни на одређеним предметима, а могу се уклопити у редовну наставу из тих предмета, треба организационо обезбедити ту могућност,

- посебна одељења при специјалним школама у којима ће из неких предмета бити организована заједничка настава с вршњацима из суседне редовне школе као и могућност да индивидуални ученици похађају неке часове у редовној школи,

- индивидуални комбиновани образовно-рехабилитациони курикулуми који би се за поједине ученике спроводили делимично у редовној а делимично у специјалној школи.

Специјално образовање. У специјалним школама задржало би се за оне ученике који имају тако тешке и мултипле ометености да им је потребна изузето велика подршка и тесна повезаност образовања и рехабилитације.

Унутар специјалног образовања постојали би А, Б и В курикулуми, при чему би А курикулум био најближи могућности преласка у редован систем и представљао би неку врсту припреме за њега. Наравно, ово подразумева реформисање и модернизовање специјалних школа које би, осим ове, задобиле и нове функције. Оне би постале ресурсни центри за дистрибуцију специјализованих кадрова (дефектолога) у редовне школе и друге образовне институције, центри за образовање одраслих особа са физичком, менталном или сензорном ометеношћу, затим ресурсни центри за практичну обуку наставника, учитеља и васпитача из редовних школа, као и места за едукацију и саветовање родитеља деце са развојним сметњама.

Три основна паралелна система (инклузивни, мешовити и специјални) треба да буду тако компатибилни, координисани, еластични и флексибилни да омогућавају лак прелазак или »клизањек« из једног у други, у оба смера. То значи да би у неком тренутку свог образовања ученик са развојним сметњама који је добро припремљен у А курикулуму специјалне школе могао лако да пређе у редовну школу, и обрнуто, ако се покаже да ученик са ометеношћу не успева у редовном систему образовања може прећи у специјални. Флексибилност, еластичност и диверсификованост морају постојати и унутар сваког система понаособ тако да ученик може испробати разне варијанте да би се пронашла она која даје најбоље ефекте. При томе се акценат мора ставити на образовне потенцијале које свако такво дете има и подесити курикулум и образовни процес према тим позитивним капацитетима које треба развијати и усавршавати.

Будућа инклузивна школа мора се темељно припремити за ову нову функцију и кадровски ојачати увођењем дефектолога у стручну службу школе али и у одељење у коме ће заједнички са наставником, учитељем или васпитачем паралелно радити на часу. Ово тражи крупне организационе и програмске промене у редовној школи као и допунско образовање наставног кадра, бољу техничку опремљеност и уклањање архитектонских и комуникационих баријера. Потребне су и промене у специјалним школама које треба, такође, да се реформишу и задобију нове функције, осавремене своје методе и садржаје рада. Индивидуалном курикулуму ученика специјалне школе мора се поклонити посебна пажња и он треба да се базира на тесној вези између едукације и рехабилитације. Специјална школа, такође, треба да развије различите облике делимичне инклузије у наставним и ваннаставним активностима. Садашња комисија за разврставање деце ометене у развоју треба, такође, да се реформише у складу са инклузијом и социјалним моделом и промени назив у комисију за усмеравање. У њој родитељ треба да постане важан партнер који активно учествује у доношењу одлука о детету.

Битан предуслов за увођење новог модела образовања подразумева и тражи темељну припрему у облику допунског образовања наставника, учитеља, васпитача и стручних сарадника у редовном образовном систему о посебним потребама ове деце. Други битан предуслов јесте рад на изградњи толеранције, позитивних ставова и елиминисању предрасуда према ометености у школама али и ширем јавном мњењу и трећи су промене у систему редовног али и специјалног образовања које се мора реформисати и припремити за потребе нове праксе. Унутар реформе високог образовања мора се увести додатна едукација о развојним сметњама и образовним баријерама које оне постављају као и начинима њиховог превазилажења код образовања будућих васпитача, учитеља, наставника предметне наставе али и свих других струка које ће у инклузивној школи и инклузивном друштву радити са њима, а то су педагози, психолози, социјални радници, лекари. Посебно треба реформисати студије на Дефектолошком факултету и прилагодити их новим потребама реформисане школе. Ово, такође, подразумева модернизацију и уважавање социјалног модела ометености и развојних тешкоћа.

Као знак напуштања медицинског модела, требало би променити и назив факултета.

Литература

- Радоман, В. (2002): *Реформа образовања ученика са посебним потребама у Србији*, Конференција о реформи образовања у Републици Србији, Београд.
- Savolainen, H., H. Kokkala & H. Alasuutari (2000): *Meeting special and diverse educational needs, making inclusive education a reality*. Helsinki: Ministry for Foreign Affairs of Finland.
- UNESCO (1994): *Saopštenja iz Salamanke, okvirni principi za delovanje na planu obrazovanja u vezi sa posebnim potrebama*, Španija.

Vesna Radoman

STUDENTS WITH DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES IN NEW SCHOOL MADE TO MEASURE A CHILD

Over the past two decades the inclusive education movement has developed in the world, highly recognizing individual differences of students with developmental difficulties, and this should be followed up in Serbia, depending on our possibilities and conditions. That complex task leads us to considerations of features to be comprised by new, contemporary educational system that meets special needs and recognizes individual differences severely displayed by students with developmental difficulties. Individual differences, conditioned by the type of developmental difficulty, can create communicative, intellectual, emotional and social impediments in students with various types of developmental difficulties. The characteristics to be present in new educational system of children with developmental difficulties, except for tendency to inclusiveness, are as follows: flexibility, diversification, the outcomes not being exclusively focused on knowledge acquisition etc. We propose a new model of education that contains three parallel options: inclusive, partially inclusive and special, each branching into various sub-variants. The application of this model requires thorough further training of teachers and associates in regular programs, programs for developing tolerance and eliminating biases, great changes in regular and special programs as well as special educator training.

Key words: inclusion, individual differences, developmental difficulties.

У овом Зборнику аутори се залажу за један широко схваћен концепт толеранције. Они претежно преферирају активну концепцију толеранције која подразумева управо уважавање различитости, док мање аутора заступа гледиште о толеранцији као трпеливости. У појединим радовима добро се експлицира и треће схватање толеранције као богатство различитости, тј. вредности по себи. Рефлексије Резолуције УН о толеранцији, усвојене пре десетак година, могу се идентификовати у неким прилозима, што додатно појачава и апликативну страну Зборника. То значи да се радови не исцрпљују искључиво у разматрањима теоријских садржаја, већ у случају већине аутора имају и практичне импликације, важне за наше друштво у овом моменту. Зборник стога представља и својеврстан водич идеја за промену праксе у образовном систему, али и у друштву уопште.

Др Драгомир Пантић (из рецензије)

Монографија обрађује проблем који је у нашој средини актуелан, значајан и изазован, јер се проблему индивидуализације наставе приступа из новог угла, посматрајући га у ширем друштвеном контексту као проблем демократизације друштва. Радови које садржи монографија непосредно су повезани са текућом реформом школе. Теме представљају новину у нашој стручној и научној литератури и њиховим избором Институт за педагошка истраживања потврдио је да је једна од ретких установа у нас која улаже напор да систематизује нове научне информације и да их учини доступним широј стручној и научној јавности.

Др Слободанка Гашић-Павишић (из рецензије)

ISBN 86-7447-046-7

9 788674 470466